

Fetret mi İç Savaş mı? Bir Dönemin Adlandırılmasına Dair Notlar

Feridun M. Emecen*

Özet

Osmanlı tarihinin ilk genel seyri içinde önemli bir kırılmayı başlatan 1402 Ankara Savaşı, neticeleri itibarıyla Çelebi Mehmed'in 1413'te idareyi müstakil olarak ele geçirişine kadar belirsizliklerle dolu bir dönemin kapılarını aralamıştır. Modern Osmanlı tarih yazımında bu kaos dönemini işaret etmek üzere “Fetret Devri” tanımlaması yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Bununla birlikte söz konusu dönemi fetret değil şehzadeler arasında bir iç savaş şeklinde adlandırmanın gerektiği, Fetret tabirinin bu dönemde yaşananları bütünüyle kapsamadığı da ileri sürülmüştür. Esasen dönemin Osmanlı kaynaklarında böyle bir adlandırmanın mevcut olmadığı, Fetret devri başlığının çok sonraları modern döneme yakın zamanlarda ortaya çıkıp yaygınlaştığı da belirtilmiştir. Buradaki temel mesele, dönemin özellikleri dikkate alınarak bu ileri sürülen adlandırmaların gerçekte bir fetret mi yoksa bir iç savaş şeklinde mi tanımlanması gerektiği noktasında toplanmış görünmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu meseleyi çözmek veya en azından daha makul bir zemin içinde açıklamak, söz konusu döneme yakın kaynakların bu zaman dilimine özel bir ad verip vermediklerinin tekrar sorgulanmasıyla mümkün olacaktır. Genellikle birtakım mühim gelişmeleri başlatan dönemleri hususi kavramlarla yahut başlıklarla tavsif etmek zamanımızda son derece açıklayıcı olabilmektedir. 1402-1413 devresinin tarif ve tavsifi meselesi sadece adlandırma değil bu dönemdeki şehzadelerin gerçekte saltanatlarının kabul edilip edilemeyeceği noktasında da başka bir tartışmayı beraberinde getirmiştir. Üstelik bu tartışmalar saltanat sisteminde bir kesinti olup olmadığı suali çerçevesinde XVI. yüzyıl Batı ve Osmanlı kaynaklarında dahi görülür. Yıldırım Bayezid'den sonra büyük oğlu Emir Süleyman ve hatta Musa Çelebi'nin “sultanlığı” bahsi üzerinden dönen tartışmaların bir ölçüde dönemin adlandırma problemiyle de çok sıkı irtibatı söz konusudur. Bu tebliğ, “Fetret” tanımlaması üzerinde “revizyonist” bir değişimin gerekli olup olmadığını sorgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fetret, Osmanlı, Ankara Savaşı, Çelebi Mehmed, Tarih yazımı.

* Prof. Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, femecen@29mayis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7478-7411, DOI: 10.37879/9789751756442.2023.1

An Interregnum or a Civil War? Some Consideration on Terminology of a Period

Abstract

The Battle of Ankara, 1402, has marked an important rupture in the general course of the Ottoman history and it was the beginning of a perilous process, which will be completed ultimately with Çelebi Mehmed's seizure of power independently in 1413. In the modern Ottoman historiography this period was commonly named after Fetret Devri -the interregnum- to define the chaotic nature of it. Also there has been some other claims, the term interregnum is not enough express the whole nature of the period, but in essence it was a civil war among the Ottoman princes of the time. In fact, the contemporary sources of the time do not dispose of the term fetret, the use of it had emerged and become widespread first in the later modern times. In that regard, the primary problem is to decide whether this period was a true interregnum as in the conventional terminology of the period, or it was a civil war. To solve this problem or at least to settle it on a plausible basis there is a need to look at the contemporary sources of the time and to question these sources from the perspective of name giving to the period in question. The history writing of our day tries to name periods with special concepts or titles to be explanatory for the significant periods. The issue, how to define the 1402-1413 period, is not only a matter of name giving but also a new kind of discussion about the claimed sovereignty of the Ottoman princes of that time. Moreover, we see this discussion in the Ottoman and Western sources of the 16th century in the framework of the question whether there is a rupture in the succession system of the Ottoman house in that period. The titlature of sultan used for the eldest son of Yıldırım Bayezid, Emir Süleyman and even the sultanship of Musa Çelebi is very closely related with the terminology of that historical period. This paper questions the necessity for a "revisionism" for the definition of Fetret, the interregnum.

Keywords: Interregnum, Ottoman, The Battle of Ankara, Çelebi Mehmed, Historiography.

Giriş

Osmanlı tarihinin ilk genel seyri içinde önemli bir kırılmayı başlatan 1402 Ankara Savaşı, neticeleri itibarıyla Çelebi Mehmed'in 1413'te idareyi müstakil olarak ele geçirişine kadar belirsizliklerle dolu bir dönemin kapılarını aralamıştır. Modern Osmanlı tarih yazımında bu kaos dönemini işaret etmek üzere "Fetret Devri"

tanımlaması yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Bununla birlikte söz konusu dönemi fetret değil şehzadeler arasında bir iç savaş şeklinde adlandırmanın gerektiği, Fetret tabirinin bu dönemde yaşananları bütünüyle kapsamadığı da ileri sürülmüştür. Esasen dönemin Osmanlı kaynaklarında böyle bir adlandırmanın mevcut olmadığı, Fetret devri başlığının çok sonraları modern döneme yakın zamanlarda ortaya çıkıp yaygınlaştığı da belirtilmiştir. Buradaki temel mesele, dönemin özellikleri dikkate alınarak bu ileri sürülen adlandırmaların gerçekte bir fetret mi yoksa bir iç savaş şeklinde mi tanımlanması gerektiği noktasında toplanmış görünmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu meseleyi çözmek veya en azından daha makul bir zemin içinde açıklamak, söz konusu döneme yakın kaynakların bu zaman dilimine özel bir ad verip vermediklerinin tekrar sorgulanmasıyla mümkün olacaktır.

Genellikle birtakım mühim gelişmeleri başlatan dönemleri hususi kavramlarla yahut başlıklarla tavsif etmek zamanımızda son derece açıklayıcı olabilmektedir. 1402-1413 devresinin tarif ve tavsifi meselesi sadece adlandırma değil bu dönemdeki şehzadelerin gerçekte saltanatlarının kabul edilip edilemeyeceği noktasında da başka bir tartışmayı beraberinde getirmiştir. Üstelik bu tartışmalar saltanat sisteminde bir kesinti olup olmadığı suali çerçevesinde XVI. yüzyıl Batı ve Osmanlı kaynaklarında dahi görülür. Yıldırım Bayezid'den sonra büyük oğlu Emir Süleyman ve hatta Musa Çelebi'nin "sultanlığı" bahsi üzerinden dönen tartışmaların bir ölçüde dönemin adlandırma problemiyle de çok sıkı irtibatı söz konusudur. Bu tebliğ, "Fetret" tanımlaması üzerinde "revizyonist" bir değişimin gerekli olup olmadığını sorgulamaktadır.

Bu şekilde probleme temas ettikten sonra fetret kelimesi üzerinde kısaca duralım: Bilindiği gibi Fetretin sözlük anlamı: "bir şeyin şiddetini kaybedip gevşemesi ve zayıflaması"nı ifade eder, "zaaf, gevşeme, gücünü ve tesirini kaybetme" anlamlarını taşır. Terim olarak ise Hz. İshâ ile Hz. Muhammed arasında geçen tebliğsiz/ara dönemi niteler; bu zaman diliminde yaşayanlara da "fetret ehli" adı verilir. Keza Kur'an'ın indirilişi esnasında vahyin kesintiye uğradığı kısa dönemler içi de kullanılmıştır. Bu anlamda İslam tarihçileri devletlerin tarihinde merkezi otoritenin zayıflayıp yönetim boşluğunun doğduğu yıllara, yine tasavvufta müridin seyrüsülûkte gevşeklik gösterdiği dönemlere de bu adı vermiştir¹.

1 M. Yurdağör, "Fetret" *DİA*, C XII, s. 475.

Anlaşılabacağı üzere kelime anlamının terminoloji haline gelişiyle anlam genişliği bir dönemi tavsif eder tarza dönüşerek kavramsallaşmıştır. Şimdi Osmanlı tarihi geneline bakıldığında Fetret devri, özel bir dönemi ifade eder tarzda artık bir kavram haline gelmiş görünmektedir. Bununla beraber bu tabirin dönemin kaynaklarında mı zikredildiği yoksa daha sonraki tarihçilerin belli bir kaos dönemini ifade etmek için mi bu tabiri uydurdıkları noktası tartışmaya açılmış durumdadır. Bu tartışmanın mahiyetine girmeden önce Fetret Devri denince hangi tarihi zaman diliminin ne tür bir gelişme karşısında nazarı itibara alındığına dair kısa bir bilgilendirme yapmak elzemdir:

“Osmanlı tarihinde 1402’deki Ankara Savaşı’ndan sonra başlayıp 1413’te Çelebi Mehmed’in (ö.1421) duruma hâkim oluşuna kadar geçen, Yıldırım Bayezid’in (ö.1403) oğulları arasında vuku bulan taht mücadelesi sırasındaki belirsizlik ve karışıklık devri modern yazarlarca Fetret olarak adlandırılır. Bu dönemde vuku bulan olaylarının tam bir kronolojisi yapılamamakta ve Yıldırım Bayezid’in oğulları arasındaki mücadelenin mahiyeti kaynakların yetersizliği sebebiyle ayrıntılarıyla bilinmemektedir. Bununla birlikte kardeşler arasındaki çekişme döneminde Amasya bölgesi, Osmanlı ana çekirdek coğrafyası olan Bursa yöresi ve Rumeli kesimi, birbirinden ayrı üç ana parça olarak taht mücadelesini belirleyen yerler olmuştur. Ankara Savaşı’nın ardından Osmanlılar için Rumeli kesiminde büyük bir gerileme olmazken Anadolu’da büyük kayıplar yaşanmıştır. Osmanlı devleti Bursa merkezli eski beylik topraklarına çekilmek durumunda kalmıştır. Bununla beraber Orta Anadolu’da Osmanlı nüfuzu hala belirli bir kesimde de olsa devam edebilmiştir. Yıldırım Bayezid zamanında hakimiyet altına alınan Batı Anadolu beylikleri ise yeniden bağımsız hale gelmiştir. Bütün bu parçalı coğrafyada siyasi hâkimiyet kurma çabaları, taht iddialarına destek veren çeşitli grupların, devletlerin devreye girmesiyle son derece hareketli hadiselerin yaşanmasına yol açmıştır.

Ankara Savaşı’ndan sonra Timur (ö.1405), Osmanlı Devleti’ni kendisine tabi vasal bir beylik statüsüne indirmişti. Büyük şehzade Emir Süleyman (ö.1411), yanındaki devlet erkani ile Bursa’daki devlet arşivini, hazineyi alarak Edirne’ye çekilmiş, Timur, İzmir’i kuşatırken (Aralık-Ocak 1403), Emir Süleyman’a Boğaz’ın öte yakasındaki topraklar üzerinde hâkimiyetini belirleyen bir ferman/yarlık göndermişti. Emir Süleyman’ın yanında bulunan İsa Çelebi (ö.1407) Bursa’ya dönmüş ve o da Timur’dan bu bölgeye hakim olduğunu teyid eden bir yarlık almıştı. Emir Süleyman’ın üstünlüğü başlangıçta diğer kardeşleri tarafından da tanınmıştı. Çelebi

Mehmed, 1399'da tayin edildiği Amasya, Tokat ve Ankara'yı içine alan Rum Vilayetinin valiliğinde bulunuyordu. Diğer şehzadelerden Mustafa (ö.1422), Timur tarafından Semerkand'a götürülmüştü. Musa Çelebi (ö.1413) ise babasıyla birlikte Timur'un elinde esir durumdaydı. Kasım Çelebi (ö.1410) Bursa'da kalmıştı. Timur'un Anadolu'dan çekilmesinden sonra da Emir Süleyman, İsa, Timur tarafından serbest bırakılan Musa ve Mehmet Çelebiler arasında taht mücadelesi başlamıştır.

Kardeşler arasında özellikle Çelebi Mehmed, Orta Anadolu'da, Tokat – Amasya kesimindeki Türkmen Beyleri tarafından desteklendiği için diğer kardeşlerinin farkına varamadığı ciddi bir güç odağı haline gelmiş durumdaydı. İsa Çelebi Batı Anadolu beyleri ile İsfendiyar Beyi'nin desteğini sağlamıştı. Mücadele önce bu ikisi arasında Bursa'nın kontrolü için başladı. Çelebi Mehmed Emir Süleyman tarafından da desteklenen İsa Çelebi'yle yaptığı mücadele sonucu Bursa'ya girdi. İsa Çelebi 1403'te Çelebi Mehmed tarafından Eskişehir'de yakalamp bertaraf edildi. Ancak Emir Süleyman Çelebi giderek güçlendi, Bursa ve Ankara'ya hâkim oldu. Mehmed Amasya – Tokat bölgesine çekildi, Musa Çelebi ise Rumeli'ye gitti. Eflak voyvodası Mirçea'nın desteğini kazandı (1406), buradaki başarıları sebebiyle Süleyman Çelebi Bursa'dan hareketle Trakya'ya geçmek zorunda kaldı. Musa, kardeşi tarafından iki defa mağlubiyete uğrattıldı (1410). Fakat ertesi yılın sonlarında ansızın Edirne'ye girdi ve Süleyman'ı öldürdü. Bu fırsattan istifade eden Çelebi Mehmed ise Bursa'yı ele geçirdi. Başlangıçta iki kardeş arasında bir mutabakat vardı ve Osmanlı toprakları fiili şekilde Rumeli ve Anadolu kısmı olmak üzere ikiye bölünmüş gibiydi. Musa'nın uç beylerinin desteğiyle Osmanlı vasalı durumundaki devletleri tazyik etmesi ve sert politikaları, iki kardeş arasındaki münasebetleri bozdu. Çelebi Mehmed bir taraftan da Osmanlı topraklarını tek bir hâkimiyet altında birleştirme siyaseti izliyordu. Eski gaza siyasetini canlandıran, Şeyh Bedreddin'i kendisine kazasker yapan Musa Çelebi üzerine 1411'de iki defa sefer düzenleyen Çelebi Mehmed, sonunda uç beylerinin ve vasal devletlerin geniş desteğini alarak 5 Temmuz 1413'te Sofya yakınlarında Çamurluoova savaşında onu bertaraf ederek Osmanlı tahtına tek başına hakim oldu. Böylelikle bir ölçüde karışıklıkları sona erdirdi. Fakat bu dönemde yaşanan rekabet, iç savaş, devletin parçalanmanın eşğine gelmesi sonraki Osmanlı tarihçileri için tam bir felaket devri olarak tanımlandı, derin izler bıraktı ve hiç unutulmadı”².

2 Feridun M. Emecen, “Fetret Devri”, *Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, C II, 2021, s. 31-33.

Olayları hatırlattığımız bu dönem için yakın zamanlarda çıkan bir çalışmanın etkisiyle adlandırma problemi ortaya atılarak Fetret kavramının vuku bulan hadisatla irtibatı noktasında tereddüt izhar edilerek “İç Savaş” nitelemesinin daha doğru olduğu tezi ileri sürüldü. Mesela D. Kastritsis, Bayezid’in Oğulları başlığıyla incelediği devreyle ilgili olarak yaptığı doktora çalışmasında önce bu dönemi “Fetret devri” olarak kabullenip bunu kullandığını ama bu vesileyle bu terimin “Osmanlı kökenli olmadığı”, 19. yüzyılda ünlü Avusturyalı tarihçi J. Von Hammer tarafından yakıştırıldığına dikkat çekti. Adlandırmanın özellikle XX. yüzyılda artık iyice yaygın hale geldiğini belirttikten sonra çalışmasının kitap haline getirilmesiyle, bu kullanım tarzının dönemin önemini azalttığını, onu I. Bayezid ile I. Mehmed dönemlerini ayıran ve karanlıkta kalan bir geçiş dönemine indirgendüğünü düşündüğü “interregnum” tanımlamasının kendisini bu anlamda tatmin etmediğini belirtti. İki saltanat arasında bir ara dönem gibi görme alışkanlığının siyasi ve kültürel tutarlıktan yoksun bir kargaşa çağı olduğu izlenimini yarattığını, fakat aslında tersinin doğru olduğunu, bu dönemde mülk üzerinde taht talebi olan ve her birinin kendini I. Bayezid’in meşru varisi sayanlar arasında parçalanmış durumda bulunduğunu ve İç savaş teriminin yakıştığını beyan etti³. Bu noktada *Hünernâme*’nin minyatüründeki I. Bayezid döneminin hemen ardından I. Mehmed’in tahta çıkmış gibi gösterilip tanıtıldığına vurgu yapıp halbuki onun on yıl mücadele sonunda tahta cülusunun gerçekleşmiş bulunduğuna işaret etti.

Şu halde Hammer’e atfedilen interregnum/fetret tanımı⁴ gerçekten belirttiği veya öne sürüldüğü üzere modern tarih yazıcılığının şafağında mı ortaya atıldı?

3 Kastritsis, Dimitris J., *Bayezid’in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil*, trc. A. Arel, İstanbul 2010, s. 8-9.

4 Hammer’in Fransızca çevirisinde dönem için “interregne” geçer (*Histoire de l’Empire Ottoman*, trc. Hellert, Paris 1835, C II, s. 124). Metni Türkçeye tercüme eden Ata Bey, “Fasıla-i Saltanat” diye tanımlar. Hayrullah Efendi ise bu on sekiz senelik vekayii “hengâm-ı fetret” diye niteler: tartışmayı başka bir noktaya, bu boşlukta kimin saltanat mevkiini işgal ettiğine getirerek, bu dönemde üç hükümdarın saltanatta bulunduğunu eski tarihçilerin bunu görmezden geldiklerini ve “ayıp” ettiklerini beyan ederek başka bir meseleyi gündeme getirir (Hayrullah Efendi, *Tarih*, İstanbul 1271, C VI, s. 54). Hepsinden de mühimmi Hammer’e tesir etmiş olduğunu düşündüğümüz D. Kantemir ise Süleyman Çelebi zamanında saltanata ara verilmesini, “Ara saltanatuna Fasıla-i saltanat denmesinin sebepleri” şeklinde izahlar yapar. Süleyman ve Musa’nın hükümdar sayılmadıklarını bundan dolayı bu araya fasıla-i saltanat dendiği, zira her ikisinin de devleti iki parçalı olmaktan kurtaramadıklarını, Çelebi Mehmed’in ise bunu başardığını ekler (Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, trc. Ö. Çobanoğlu, İstanbul 1998, I, s. 109, 115, 120).

İmdi gerçekten bu dönem için fetret yakıştırmasının tarihi olaylar zinciri ve imparatorluğun genel tarihi akışı içinde yerinde olup olmadığı meselesi tartışılabilir bir durumdur şüphesiz. Bu belirli kabullerle bugün için de benimsenebilir alt yapı sağlayabilir. Fakat bu noktada önemli olan husus Osmanlı tarihinin içinden gelen terminoloji olarak bu devre ne zaman kimler nasıl baktı sorusunun peşinde koşmak kendimize has tanımlamalarımızın sıhhati açısından belirleyici olabilir. Kısaca bunun için bu dönemi de tafsil eden ilk Osmanlı tarihçileri kaotik döneme bir ad verip vermediklerine, fetret tabirini siyasi açıklamaları için mesnet olarak kullanıp kullanmadıklarına bakmak elzem görünür.

Kaynaklara dönerek seri bir okuma yaptığımızda manzara şudur: İlk kronik yazarları olarak Âşıkpaşazade ve onun takipçileri, Anonim tarihçiler bu devreyi anlatmakla iktifa edip özel bir sıfat kullanmazlar. Mesela Âşıkpaşazade bir şey demezken onu geniş ölçüde takip eden Neşri eklediği kısımlarda karışıklık dönemini ima edercesine Çelebi Mehmed'in duruma hakim olduğunda "Memleket bâbında hiç teşvişim kalmadı" dediğini nakl ederek karışıklık meselesini gündeme getirir⁵. Ayrıca "memleket kavgası" da der⁶. Fatih dönemi müverrihlerinden Enveri yine özel bir terim kullanmazken fetret kelimesini karışıklık anlamına gelecek biçimde başka hadisat için ifade eder. Fatih'in Mora seferi sırasında, "Mora fetret oldu azm etti ana/Şâh-ı Gazi işi İslamun ona"⁷ diyerek aslında bu terimin karışıklık devri olarak olayları nitilemede esas alındığının erken tarihli bir örneğini verir.

Fetret kelimesinin tanımlamalarda kullanılma örnekleri II. Bayezid dönemi tarihçilerinde sıklıkla görülür. Mesela Behiştî, doğrudan Çelebi Mehmed dönemini anlatırken Timur'un istilasını, onun gayretlerini yazıp "el-hak bunca fetret ve inkılab içinde" onun gösterdiği kudretin yüksek olduğuna temas eder. Dolayısıyla dönem için fetret kelimesini kullanmış olur. Ayrıca Çelebi Mehmed'in ölümü sırasında, Fatih'in vefatı sonrasındaki gelişmelerde de bu kelimeye atıf yapar: "Rum'da bazı fitne vü fesâd olup müceb-i fetret ve bâis-i mihnet olup...; Pes haber-i vahşet iktizâ tamam-ı memâlik-i dünyaya müceb-i fetret ü tezelzül olup ... payitaht-ı saltanat fetret ile harap olup..."⁸.

5 Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, haz. N. Öztürk, İstanbul 2013, s. 184.

6 Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, s. 191-192.

7 *Fatih Devri Kaynaklarında Düstürnâme-i Enveri: Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466)*, haz. N. Öztürk, İstanbul 2003, s. 55.

8 Behiştî Ahmed Çelebi, *Târih-i Behiştî*, haz. F. Kaytaç, ed. M. Tulum, Ankara 2016, C II, s. 134, 175, 325, 331.

Yine dönemin tarihçilerinden İbn Kemal ise farklı hadisat için fetret kelimesini kullanır. II. Murad'ın vefatıyla oluşan boşluğu ifade etmek üzere “zaman-ı fetrette” Karamanoğlu'nun fırsat bulup isyan ettiğini yazar. Yine müddet-i fetret ve eyyam-ı fetret tabirlerine başka vesilelerle eserinde sık sık yer verir⁹.

Dönemin tarihçileri artık doğrudan bir tanımlama olarak “Fetret-i Timurî” tabirini giderek yaygınlaştırmaya başlayacaklar ve bunda da İdris-i Bitlisi'nin eseri önemli bir milat olacaktır. İdris, Timur'un Ankara savaşını ve mücadeleyi anlatıp sonraki karışık dönemi ifade ederken açık şekilde şöyle bir kullandı: “Fetret-i Emir Timur”. Emir Süleyman'ın faaliyetlerini anlatırken de Timur'un fetreti zamanında cümlesini kurar: “der- eyyâm-ı feterât-ı Timur”¹⁰. Yani fetret demekle kısa bir devri değil kelimeyi “feterât” olarak çoğul hale getirip bütün bir zaman diliminin muhtelif karışıklarına işaret edecek bir incelik ve bilinç sergiler. Yıldırım Bayezid'in esir edilmesini şöyle tanımlar: “hilafet makamı babanın esir edilmesi kayserlik memâlikinde fetret ve yıkıma yol açtı...”, “...kyâmet alametli feterâtın kayserlik vilayetinde yayılması...”, “...Mevlana Şemseddin Fenarî fetretten sonra Bursa'da idi”¹¹.

Muhtemelen onun bu bilinçli tanımlaması, sonraki Osmanlı tarihçilerine de etki etti. XVI. asır ortalarında genel bir tarih yazan Mehmed Zaîm, bu dönem için “zaman-ı fetret” tabirini kullandı¹². Eserini geniş ölçüde İdris-i Bitlisi'ye dayandıran Hoca Saadettin Efendi de keza “fetret-i Timur”, “fetret-i azîme”, “fetret eyyâmı” gibi tanımlamalar yaptı¹³. Gelibolulu Mustafa Âlî de “feterat” tabirini esas aldı, fakat aynı zamanda Emir Süleyman'ın hükümdar sayılıp sayılmayacağı konusunu da tartışmaya açtı. Bu bahiste onun saltanatı sayılması gerektiğini belirtirken “nedir ki cüz'i zamanda zuhur etmiştir ve ahd-i hasaâret-nişânı feterâtla geçmiştir

9 *Kemâlpâşâzâde'nin Tevârih-i Âl-i Osmân Adlı Esrinin VI. Defterinin Transkripsiyonu*, haz. Çağlar Saygan, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2020, s. 170. Ayrıca çeşitli vesilelerle şu gibi ibarelere rastlanır: “Yergöğü dedikleri hisarı ki merhûm Sultan Mehmed Han yapup sonra zaman-ı fetretde kâfir harab itmişdi”: s. 138; II. Murad'ın oğlu Mehmed'e saltanatın terki sırasında: “.. nâ-puhte oğlunu sultan eyledi... eyyâm-ı fetrettir”, s. 89.; “Menteşe oğlu İlyas Bey dahi vesvese-i vesvasa uyup müddet-i fetretde Âl-i Osman'la esâs-ı ahd u peymânı bozanlardan..”: s. 152.

10 İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihîst*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 3209, 241a.

11 İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihîst*, 214a, 218b.

12 Mehmed Zaîm, *Cami'ü't-tevârih*, C I, haz. A. Nur Sır, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007 s. 354.

13 Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-tevârih*, C I, İstanbul 1280, s. 181, 191, 264, 276, 348.

diye bahane edilmemesi veya âmud-ı nesebden değildir denmemesi...”¹⁴ şeklinde mütalaada bulundu. Ayrıca Yıldırım Bayezid’in vefatı akabinde şehzadelerinin durumunu anlatırken onun altı nefer evladı olup bunlardan Ertuğrul’un “kabl-i fetret” vefat ettiğini yazarak Timur’un darbesiyle başlayan dönemi fetret olarak nitelemekten geri durmadı¹⁵. XVII. asrın ortalarında da Karaçelebizade bu yerleşmiş geleneğin temsilcisi olarak “fetret-i Timur zamanı” başlığıyla bu tanımlamanın sonraki müverrihlere taşınmasında bir başka köprü vazifesi gördü¹⁶.

XVIII. ve XIX. asır tarihçileri de kullandıkları söz konusu kaynakların etkisiyle tanımlamayı özel bir dönemi nitelemek için tercih etmeyi sürdürmüşlerdir. Onların tartışmaya açtıkları husus, dönemin adlandırılması meselesinden ziyade bu ara dönemde kendini hükümdar ilan eden Bayezid’in üç oğlunun hanedan saltanat silsilesi içinde sayılıp sayılmayacağı noktasında toplanmış görünür. Âli’nin açtığı tartışma Hammer’e oradan da Hayrullah Efendi’ye intikal etmiş ve giderek değişik fikirlerin oluşmasını temin etmiş görünmektedir. Bu ayrı bir araştırmanın konusudur.

Sonuç itibarıyla kısaca şunu ifade etmekte bir beis yoktur: Bu dönem için Fetret tabiri dönemin kaynaklarının da tanımlamaları doğrultusunda rahatlıkla kavramsallaştırılabilecek bir şekilde kullanılabilir, “iç savaş”ı da içine alarak Osmanlı tarihinin bu karışık zaman dilimini tavsif edebilir.

14 Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü’l-ahbâr*, haz. A. Çavuşoğlu, Ankara 2019, s. 82-83.

15 Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü’l-ahbâr*, s. 74. Yine burada “ba’de’l-feterât”, “feterât ile bu perâkendelik” ifadeleri mevcut: s. 74-75.

16 *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi’nin Ravzatü’l-ebrrar Adlı Eseri (1299-1648): Tahlil ve Metin*, haz. İ. Özgül, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2010, s. 28.

Kaynaklar

Behiştî Ahmed Çelebi, *Târih-i Behiştî*, C II, haz. F. Kaytaz, ed. M. Tulum, Ankara 2016.

Emecen, Feridun M., “Fetret Devri”, *Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, C II, 2021, s. 31-33.

Fatih Devri Kaynaklarında Düstûrnâme-i Enverî: Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466), haz. N. Öztürk, İstanbul 2003.

Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbâr*, haz. A. Çavuşoğlu, Ankara 2019.

Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, C II, trc. Hellert, Paris 1835.

Hayrullah Efendi, *Tarih*, C VI, İstanbul 1271.

Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-tevârih*, C I, İstanbul 1280.

İdrîs-i Bitlisî, *Heşt Bihîst*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 3209.

Kantemir, D., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, C I, trc. Ö. Çobanoğlu, İstanbul 1998.

Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Ravzatü'l-ebrrar Adlı Eseri (1299-1648): Tahlil ve Metin, haz. İ. Özgül, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2010.

Kastritsis, Dimitris J., *Bayezid'in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil*, trc. A. Arel, İstanbul 2010.

Kemâlpâşâzâde'nin Tevârih-i Âl-i Osmân Adlı Esrinin VI. Defterinin Transkripsiyonu, haz. Çağlar Saygan, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2020.

Mehmed Za'îm, *Cami'ü't-tevârih*, C I, haz. A. Nur Sır, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ*, haz. N. Öztürk, İstanbul 2013.

Yurdagör, M., “Fetret”, *DİA*, C XII, s. 475-480.